

здатності розуміти свою недостатність. Ця практика ілюструє порушення в психопатів зв'язку з дійсністю, що досягає при глибокій психопатії різних ступенів інтелектуального дефекту, аж до неосудності [6, с. 1871-1876].

Список використаних джерел

1. Блонский П.П. Избранные психологические произведения / П.П. Блонский. – М.: Просвещение, 1964. – 548 с.
2. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1956. – 474 с.
3. Гуревич М.О. Психиатрия: Учебник для медицинских институтов / М.О. Гуревич. – М.: Медгиз, 1949. – 468 с.
4. Дубинин А.М. Об интеллектуальной недостаточности психопатов / А.М. Дубинин // Труды невропсихиатрического ин-та им. П.Б. Ганнушкина. – М.: Учпедгиз, 1939. – 272 с.
5. Кербиков О., Озерецкий Н., Попов Е. Учебник психиатрии. Учебник для медицинских ВУЗов / О. Кербиков, Н. Озерецкий, Е. Попов. – М.: Медгиз, 1958. – 367 с.
6. Селецкий А.И. О нарушении интеллектуальной (мыслительной) деятельности в динамике психопатий / А.И. Селецкий // Журнал имени С.С. Корсакова. – 1968. – № 12. – С. 1871-1876.
7. Случевский И.Ф. Психиатрия / И.Ф. Случевский. – Л.: Медгиз, 1957. – 443 с.
8. Фрейеров О.Е. Проблемы общей и судебной психиатрии / О.Е. Фрейеров. – М.: Наука, 1963. – 136 с.

The article considers the psychopathological approach in the work with children who have the disadvantages of development, as well as the use of this approach A.I. Seletskiy in its activities.

Keywords: psychopathological approach, children with disabilities, трудновоспитуемость, psychopathic traits development.

Отримано 2. 11.2012

УДК 376.015.31

Н. А. Сіліна

ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ КОРЕКЦІЙНОЇ ПСИХОПЕДАГОГІКИ

В статті розкрито сутність понять: педагогічна інтеграція, розумова діяльність, естетична діяльність, творчість. Показан механізм реалізації процесу педагогічної інтеграції розумової та естетичної діяльності. Обґрунтовано значення педагогічної інтеграції розумової та естетичної діяльності для змісту навчання.

Ключові слова: інтеграція, розумова діяльність, естетична діяльність, творчість.

В статті раскрыта сутність понять: педагогическая интеграция, умственная деятельность, эстетическая деятельность, творчество. Показан механизм реализации процесса педагогической интеграции умственной и эстетической деятельности. Обосновано значение педагогической интеграции умственной и эстетической деятельности для содержания обучения.

Ключевые слова: интеграция, умственная деятельность, эстетическая деятельность, творчество.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується гуманізацією освіти, сутність якої полягає в особистісно зорієнтованому змісті навчання, що передбачає утвердження нового мислення, орієнтацію школи на цілеспрямоване й систематичне освоєння учнями багатств людської культури. Гуманізація освіти вимагає постійного пошуку нових форм та засобів педагогічного впливу з метою створення сприятливих умов для розвитку всіх здібностей особистості й гармонізації її якостей.

Одним із прогресивних напрямків модернізації змісту освіти є інтеграція. Як наукове поняття, в педагогіці, інтеграція з'являється у першій половині 80-х років ХХ століття, і визначається як процес та результат об'єднання структурних елементів змісту освіти для досягнення більш високого рівня цілостної системи знань, умінь і навичок учнів, формування наукової картини світу.

Аналіз роботи Л.А. Линевиц [4] дозволяє виділити певні ознаки, які притаманні інтегративним змінам в змісті навчальних дисциплін або в процесі навчання.

- Інтеграція будується як взаємодія різнохарактерних, раніше роз'єднаних елементів, тільки наявність різнорідних елементів обумовлює зародження якісно нових станів систем.
- Інтеграція тісно пов'язана з якісними та кількісними перетвореннями взаємодіючих елементів, тобто це процес утворення цілостності. В процесі інтеграції відбуваються зміни складових елементів, які приводять до перетворень в структурі, до появи нових функцій у складових елементів і, як результат, до появи нової цілостності.
- Інтегративний процес має свою логіко-змістовну основу. Побудова інтеграції – це, перш за все, визначення єдиної підстави для об'єднання різнорідних елементів, пошук і обґрунтування їх єдності. Основа інтеграції може визначатися загальними ідеями, методами і засобами, тобто це така основа, яка істотним чином визначає логіку та зміст інтегративного процесу.
- Інтегративний процес має свою структуру, яка ототожнюється з логікою розгортання цілостності. Наявність такої структури означає певну стабільність і відтворюваність інтегративного процесу.
- Взаємодія різнорідних елементів процесу на єдиній основі приводить

до виникнення цілостності яка в навчальному процесі виконує відносно самостійні функції. Реалізація інтегративного процесу веде до появи нових взаємодій і систем з новими якостями.

Проблемами інтеграції, як в спеціальній так і в загальній педагогіці, займалися багато дослідників (В.В. Краєвський, О.В. Петровський, Н.Ф. Тализіна, Н.М. Назарова, Н.Н. Малофєєв, та ін.). Вони вказували на те, що організація навчального процесу на інтегративній основі має наступні переваги:

- інтегрований зміст навчання є більш ємним інформаційно і спрямований на формування здатності мислити системно;
- інтегрованні поняття дозволяють сформуванню орієнтовну основу дій рівня узагальнення;
- інтегрований зміст має великі можливості формування мислення, яке дозволяє знаходити нові методи вирішення поставлених задач;
- побудова навчального процесу на інтегративній основі сприяє розвитку здібності бачити загальне в зовні різноякісних явищах і процесах;
- при інтеграції образно-емоційного і логічного компонентів процесу навчання досягається цілосте сприймання світу, долучення різних механізмів пізнавальної діяльності.

Таким чином, інтегративний підхід відкриває перспективу використання загальнонаукових методів теоретичного дослідження в педагогіці. Застосування інтегративного підходу в педагогіці здатне сформувати якісно нову систему – інтегральний освітній простір.

У більшості досліджень (дивись, наприклад, [4]) інтеграцію змісту навчання розглядають у трьох напрямках:

- 1) інтеграція змісту навчання (рівень учбового предмету і учбового матеріалу),
- 2) інтеграція способів діяльності (рівень педагогічної дійсності),
- 3) інтеграція цінносно-сміслових відношень (рівень загального теоретичного уявлення і структури особистості).

Результатом кожного з цих напрямків є системні знання, вміння і навички, які є елементами інтегративної культури.

Ми будемо розглядати педагогічну інтеграцію в площині взаємодії різних видів діяльності (розумової та естетичної) змісту навчання в освітньому процесі допоміжної школи.

Розумова та естетична діяльність належать до різних способів освоєння дійсності: теоретичного і духовно-практичного, проте їх єдність розвиває особистість дитини, сприяє здатності бачити цілісну картину світу, формує її світогляд, та виступає засобом корекції психічних функцій.

Розумову діяльність особистості тлумачать як певний спосіб буття людини в світі, який поєднує пізнання об'єктивної дійсності, сформоване ставлення до його результатів і практичне їх втілення у життєтворчості (Ю.О. Самарін [3]); як узгоджену роботу I і II сигнальних систем, складну аналітико-синтетичну діяльність, у якій мислення не відірване від чуттєвої основи, від пам'яті і знань (І.П. Павлов [3]); як специфічний вид активності особистості, результатом якої є розвиток її розуму і пізнавальних здібностей шляхом збудження інтересу до інтелектуальної діяльності (І.А. Каіров [3]); як

процес оволодіння знаннями, уміннями і сформованими під час їх засвоєння розумовими діями (С.У. Гончаренко [3]); як діяльність, яка передбачає теоретичне осягнення дійсності, свідоме оперування поняттями, синтез знань; як розвиток розумових сил і мислення особистості, вироблення культури розумової праці, формування основ світогляду (Т.А. Ільїна [3]).

Спираючись на дослідження з питань розвитку розумової діяльності в учнів з особливими освітніми потребами (Г.М. Дульнев, І.Г. Єременко, С.Л. Мирський, В.Г. Петрова, В.І. Пінский та ін. [5]). В.М. Синьов стверджує: "В процесі пізнання інтелект функціонує як діяльність, основними складовими якої є здійснення її дії (операційний аспект), що направлені на досягнення її цілі (інтенціональний аспект діяльності)" [6, с. 21]. Великого значення набуває удосконалення діяльнісних характеристик інтелекту відносно до учнів допоміжної школи, оскільки відхилення в засвоєнні та оперування знаннями обумовлено не тільки порушенням розвитку пізнавальних процесів, але і особливостями побудови виконуючої діяльності.

В.М. Синьов виділяє такі компоненти інтелектуальної діяльності як: змістовний, діяльнісний, особистісний. Спираючись на це він пропонує три основні взаємопов'язані напрями розумового виховання особистості: 1) формування змістовного компоненту свідомості; 2) розвиток інтелекту як діяльності; 3) виховання особистісних параметрів розумової діяльності [6].

Перейдемо до розгляду естетичної діяльності, як педагогічної категорії, її особливості та структури.

Естетичну діяльність особистості традиційно трактують як специфічний вид духовно-практичної діяльності, яка спрямована на формування в особистості естетичного ставлення до дійсності (А.І. Буров [1]); як цілеспрямований процес формування творчо активної особистості, здатної сприймати і оцінювати естетичне в навколишній дійсності, природі, мистецтві, а також жити і творити за законами краси (Б.Т. Лихачов, Є.В. Квятковський [1]); як розвиток естетичних почуттів, смаків та ідеалів, творчих здібностей і обдарувань у галузі мистецтва (І.Ф. Харламов [3]); як формування потреби і здатності брати участь у створенні прекрасного в мистецтві та в житті (М.В. Савін [3]); як втілення прагнень індивідуума до об'єктивізації свого внутрішнього світу як цілісної характеристики активності людини, яка виявляється в діяльності та поведінці людини [1].

Естетична діяльність активно реалізується в художній діяльності, яка є різновидом першої і слугує засобом "мистецького" освоєння дійсності. Художню діяльність справедливо вважають "ядром" естетичної діяльності, її своєрідною квінтесенцією, оскільки продукт такої діяльності – художній образ – є максимально естетизованим.

І.В. Дмитрієва [1] виділяє три компоненти художньо-естетичної діяльності: 1) естетичний аспект усіх видів діяльності, 2) виконавча діяльність, 3) творча діяльність, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей; а також взаємопов'язині з ними інтелектуальні, емоційно-чуттєві та ціннісні компоненти естетичної свідомості: естетичне

сприймання, естетичні почуття, художньо-образне мислення, естетичний ідеал, естетичний смак, естетичні потреби та інтереси, естетично-творчі здібності.

Аналізуючи результати естетичної діяльності розумово відсталих учнів І.В. Дмитрієва відзначає у них обмеженість художньо-естетичного досвіду, нерозвиненість елементів уяви й образного мислення, невміння використовувати здобуті знання, уміння і навички, низький рівень прояву самостійності в процесі виконання завдань творчого характеру. Характеризуючи рівень естетичного розвитку учнів допоміжної школи, Г. М. Дульнев доходить до такого висновку: "Розумово відсталі учні не виявляють певного глибокого, адекватно емоційного ставлення до музики, живопису, поезії. Вірогідно, як пізнавальні інтереси, так і естетичні емоції як найбільш складні утворення психіки, що перебувають у тісній залежності від загального інтелектуального розвитку, у розумово відсталих учнів закономірно менше розвинені" [2, с. 133]. Але, як показали дослідження М. Гнезділова, І. Дмитрієвої, Г. Дульнева, І. Єременка, Л. Занкова, М. Певзнер, та інших вчених-дефектологів, при правильно організованій навчально-виховній роботі з естетичного виховання в допоміжній школі, розумово відсталі діти здатні усвідомлювати естетичне начало різних видів мистецтва, посилено виражати адекватно мотивовані оцінно-естетичні судження та виявляти елементарні творчі здібності і нахили, самостійність та ініціативність в процесі вирішення практично-творчих завдань, інакше кажучи, мають потенційні можливості до оволодіння початковими художньо-естетичними знаннями, уміннями і навичками, необхідними для естетичного розвитку [1].

Ряд науковців (М.Є. Валце, Т.Н. Головіна, І.А. Грошенков, І.В. Дмитрієва, С.М. Міловська, К.В. Щербаков), які займалися дослідженнями питань естетичного виховання розумово відсталих дітей, вказують на тісний взаємозв'язок між естетичною та розумовою діяльністю і наголошують, що корекційна робота, направлена на поліпшення розуміння учнями сигналів естетичної інформації (тобто розумова діяльність) є необхідною умовою ефективності їх естетичного виховання та, навпаки, естетична діяльність є одним із головних чинників інтелектуального розвитку.

Аналізуючи роботу Т.М. Кривошеї [3] з цього питання можна стверджувати, що зв'язок між розумовою та естетичною діяльністю особистості встановлюється в процесі емоційної регуляції мислительної діяльності, в зв'язку абстрактно-логічного і емоційно-образного мислення, які лежать в основі відповідно розумової та естетичної діяльності; стимулюванні розумової діяльності естетичними засобами, участі мислення у сприйнятті прекрасного тощо. Емоційно-чуттєве ставлення до світу, що формується у процесі сприймання естетично значимих об'єктів і явищ, є основою всієї інтелектуальної діяльності дитини. Єдність естетичного та інтелектуального визначається тим, що естетичне ставлення учня до дійсності базується на пізнанні. Естетична діяльність є невіддільною від таких інтелектуальних почуттів, як допитливість, інтерес. Глибокий розвиток естетичного сприймання

унеможлиблюється поза інтелектуальними процесами, адже сприймання прекрасного не зводиться лише до чуттєвих проявів. Дитина аналізує побачене, порівнює з раніше відомим і доходить певного оцінного висновку. Іншими словами, у сприйманні естетичного бере участь мислення, ступінь розвитку якого залежить від продуктивності розумової діяльності школяра. Рух думки, різноманітні ідеї і пов'язані з ними асоціативні уявлення органічно входять до механізму естетичного почуття. Отже, рівень розумового розвитку школярів значною мірою впливає на результат естетичного виховання.

Адекватність сприймання і оцінки естетики навколишнього світу безпосередньо залежить від розвитку мислительних операцій. Використання під час естетичного аналізу прийомів зіставлення, протиставлення, порівняння й узагальнення є тим інтелектуальним моментом, який свідчить про вплив розумової діяльності на естетичну. Крім того, базисні ознаки естетичної діяльності (художнє бачення, уява, асоціативність мислення, фантазія, інтуїція, синтезація розрізнених уявлень і виявлення їх гармонії, прагнення охопити предмет чи явище в його цілісності і витонченості форми) мають важливе значення для обох видів діяльності та універсальний характер. Без них неможлива як наукова, так і художня творчість.

У той же час розумова діяльність співвідноситься з інтелектуальною сферою особистості. Показником її ефективного здійснення є рівень розумового розвитку особистості. Його тлумачать як процес розвитку розумових сил, який обумовлює здатність людини до нагромадження фонду знань, до здійснення основних операцій мислення, до оволодіння певними інтелектуальними вміннями (загальними і спеціальними); як процес вдосконалення інтелектуальної сфери і пізнавальних здібностей особистості.

Результатом інтеграції між розумовою і естетичною діяльністю виступає творчість. Як розумова, так і естетична діяльність, ставлять за мету формування творчо розвиненої особистості, адже творчість є умовою людського існування, найвищим здобутком людини і водночас щоденним явищем.

Творча діяльність органічно містить естетичні та інтелектуальні моменти. Будь-який творчий акт естетичний за своєю природою, а тому для нього є характерними асоціативність, образність, художнє бачення, естетична спостережливість, тонкощі естетичного сприйняття. Це естетичний аспект творчості. Творча діяльність передбачає уміння переробляти отриману інформацію: порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, конкретизувати, комбінувати раніше відомі знання, уміння, способи та прийоми роботи. Відповідно, творча діяльність є інтелектуальним аспектом творчості. Поєднання раціонального підходу з інтуїтивним містить у собі певну потенційну енергію для саморозвитку творчого мислення. Крім того, для творчої діяльності є обов'язковим: широкий кругозір, знання різних галузей науки і мистецтва, розвинена уява, образне мислення, почуття гумору, допитливість, здатність дивуватися, бачити в буденному і звичному нове і незвичне, і, можливо,

навіть прекрасне. Основою творчості у всіх її видах є фантазія та уява.

Розвиток творчого мислення здійснюється у процесі як естетичної, так і розумової діяльності. Важливими умовами такого розвитку є виховання мотивів навчання і бажання знати; захоплення самим процесом розумової діяльності, здобуття знань; розуміння навчання як важливого способу духовного життя, пізнання, творчості. Розвинене творче мислення викликає у людини бажання творити за законами краси, які передбачають наявність таких естетичних якостей у діяльності, як-от: досконалість, гармонійність, виразність, довершеність. Краса людської думки, якій властиві ці якості, є запорукою результативної творчої діяльності людини.

Багато вчених та науковців (З. Апацька, У. Анжерхейфер, А. Бассі, Б. Брьозе), які займалися проблемами творчості у розумово відсталих дітей, зазначають, що таким дітям в силу недорозвитку емоційно-пізнавальної діяльності, притаманні лише окремі, найбільш змістовні елементи творчості. Це не зменшує роль творчої діяльності в житті та навчанні учнів допоміжної школи, а отже, вона може бути і результатом і засобом корекції усіх пізнавальних процесів розумово відсталої дитини, та набувати інтегруючого значення між розумовою й естетичною діяльністю.

З вище сказаного можна зробити висновок, що сам процес інтеграції має великий потенціал для розвитку вищих психічних функцій розумово відсталої дитини – насамперед логічного мислення, яке передбачає вміння встановлювати зв'язки між явищами реальної дійсності, доводити або спростовувати судження; довільної уваги, пам'яті, вищих емоцій та почуттів і, як наслідок, формувати особистість дитини, здійснюючи вплив на її емоційно-вольову та мотиваційну сферу, створюючи умови для розвитку самостійності, свідомості, самоконтролю в навчальній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Дмитрієва І. В. Корекційна спрямованість естетичного виховання в старших класах допоміжної школи: монографія / І. В. Дмитрієва. – Словянськ, 2008. – 373 с.
2. Дульнєв Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей / Под ред. Т. А. Власовой и В. Г. Петровой. – М.:Просвещение, 1981. – 176 с.
3. Кривошея Т. М. Взаємозв'язок розумової і естетичної діяльності в навчально-виховному процесі школи І ступеня . дис. канд. пед. наук . 13.00. 01 / Кривошея Тетяна Михайлівна. – Івано-Франківськ, 2003. – 240 с.
4. Линевич Л. А. Інтеграційні процеси в педагогіці / Л. А. Линевич // Праці СГА . – М. Видавництво СГУ, 2010. - № 7. – С. 57-67.
5. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : Підричник. – Частина І. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). / В. М. Синьов. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 238 с.
6. Синьов В. М. Корекція інтелектуальних порушень у учнів допоміжної школи . автореф. дис. д-ра пед. 13.00. 03 / Синьов В. М. , Академія пед.

наук СССР. – М., 1988. – 41 с.

The article reveals the essence of concepts: pedagogical integration, intellectual activity, aesthetic activity, creativity. We demonstrate the mechanism of the process of educational integration of intellectual and aesthetic activity. Justified by the value of the pedagogical integration of intellectual and aesthetic activity for learning content.

Keywords: integration, intellectual activity, aesthetic activity, creativity.

Отримано 17. 11.2012

УДК 619.899+378.147

*Л.А. Співак,
Я.О. Співак*

ВМІННЯ ВЕСТИ ФЕНОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Спостереження за сезонними змінами у природі являють собою як засіб навчальної, так і розумової діяльності, відіграють важливу роль у вихованні та корекції розвитку розумово відсталої дитини. Їх проведення передбачає розвиток не тільки загальних вмінь, необхідних для спостереження: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати, але й специфічних: відбирати об'єкти для спостережень, тривалий час утримувати в зоні уваги спочатку відібрані об'єкти, встановлювати зв'язки та залежності між різними об'єктами спостережень, використовувати метеорологічні прилади та умовні позначення.

Ключові слова: фенологічні спостереження, діти з інтелектуальними вадами, корекційно-виховна робота.

Наблюдения за сезонными изменениями в природе представляют собой способ как учебной, так и умственной деятельности, играют важную роль в воспитании и коррекции развития умственно отсталого ребенка. Их проведение предусматривает развитие не только общих умений, необходимых для наблюдения: умений анализировать, синтезировать, сравнивать, обобщать, но специфических: отбирать объекты для наблюдения, длительно удерживать в зоне внимания первоначально выбранные объекты, устанавливать связи и зависимости между разными наблюдаемыми объектами и явлениями; использовать метеорологические приборы и условные обозначения.

Ключевые слова: фенологические наблюдения, дети с интеллектуальными нарушениями, коррекционно-воспитательная работа.